

TÉMA:

Třicetiletá válka a její dopady na obyvatelstvo

BADATELSKÁ OTÁZKA:

Co přinesla lidem válka?

KONCEPT HISTORICKÉHO MYŠLENÍ:

dobové perspektivy (jak lépe porozumět lidem, kteří žili v minulosti?)

RVP ZV:

žák objasní příčiny a důsledky vzniku třicetileté války a posoudí její důsledky

BADATELSKÁ ČINNOST:

Cíl: Žáci porozumí dopadům třicetileté války na životy vojáků a civilního obyvatelstva ve městech a na vesnicích. Žáci prozkoumají několik pramenů, zejména budou pracovat s několika prameny osobní povahy historických aktérů třicetileté války (voják, šlechtična, exulant, měšťan), které jim umožní porozumět různým situacím lidí, již se ocitli ve válečném konfliktu, a porozumět jejich odlišným perspektivám a zkušenostem s válkou.

EVOKACE

Fotomontáž ruské invaze na Ukrajinu, převzato z <https://commons.wikimedia.org>.

V letech 1618–1648 probíhal v Evropě konflikt nazvaný podle jeho délky „třicetiletá válka“. Postupně se do něj zapojila většina evropských zemí. Svým rozsahem a délkou

Otázka se zaměřuje na to, jaké zkušenosti lidem přinesla třicetiletá válka a jaké měli lidé válečné zkušenosti.

Lekce koresponduje s aktuálními trendy ve výzkumu třicetileté války, které se soustředí na válečnou zkušenost, téma prožívání a zvládání krizí, a jejich stopy v pramenech (Hans Medick aj.). New military history rozšířila výzkum vojenství od úzké vojenské operační historie směrem ke sledování dopadu na společnost a kulturu. V centru mnoha výzkumů je voják, jeho mentalita, válečná zkušenost, vnímání a emoce, válečné násilí. Prameny jsou zvoleny tak, aby odrážely zkušenost civilistů a vojáků, mužů a žen, lidí na bojišti i v zázemí. Lekce může ústit v etickou otázku – jak tato válečná zkušenost ovlivní život lidí po konci války?

Evokace navrhuje spojení s reálným, žitým světem. Je možný krátký brainstorming na téma: jaké jsou dnes ve světě válečné konflikty? Co při nich zažívají lidé?

neměl do té doby obdoby. Největší válečná tažení, bitvy a obléhání měst probíhala na území Svaté říše římské, též v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Během třiceti válečných let se řada států vyčerpala a nikdo neměl sílu na rozhodné vítězství. Zástupci zemí se nakonec sešli na prvním mezinárodním mírovém kongresu, který se konal ve městech Münster a Osnabrück ve Vestfálsku (západ Německa). Diplomaté všech států zde několik let vyjednávali mírové podmínky. Válka měla v mnoha ohledech jinou podobu než války ve starší době. Vojenští velitelé například najímali již téměř profesionální vojáky za žold a starali se o ně i během období, kdy se neválčilo (například v zimě). Kromě žoldu náležela vojákům také kořist získaná při dobytí měst. Válka se díky tomu přenášela do domácností civilního obyvatelstva, které se muselo o vojáky starat, ubytovat je a živit. Úvodní kontextualizace shrnuje základní fakta o třicetileté válce. Navazující cvičení má pouze ověřit, že žáci porozumí nejdůležitějším informacím z textu o povaze konfliktu. Je dobré zvážit, zda žáci tento kontext potřebují, či jej již mají z minulých hodin. Vhodné je uzpůsobit metodu, díky níž získávají kontext (např. učitel čte, žáci jen vybírají tvrzení).

Rozhodněte, která tvrzení z textu vyplývají, chybná tvrzení opravte:

- Název třicetiletá válka odpovídá délce konfliktu.
- Válka zasáhla téměř celou Evropu.
- Největší boje probíhaly ve střední Evropě.
- Válka byla ukončena jednou rozhodnou bitvou.
- Válka se téměř nedotkla civilního obyvatelstva.

ZDROJ 1:

Co přinesla válka lidem při obléhání města?

V květnu 1631 císařské vojsko dobylo a zcela zničilo město Magdeburg, které leží na Labi v Německu. Město shořelo a během dobývání a rabování, které trvalo pět dnů, zemřelo více než dvacet tisíc obyvatel města. Asi dva až čtyři tisíce lidí se zachránily v katedrále, na niž si vojáci netroufli. Před květnem 1631 měl Magdeburg 35 000 obyvatel, v roce 1639 jen 450.

O události bylo vytištěno 205 pamfletů a 41 letáků, které mimo jiné přinášely detailní popisy osudů obyvatel města a zoufalé hledání možností, jak v hořícím městě přežít.

Mědirytina z roku 1631 zobrazuje dobytí Magdeburgu. ←

Zdroj: Daniel Mannasser, mědirytec v Augsburgu, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Brandschatzung_Magdeburg%2C_Manasser_1632.png, https://de.wikipedia.org/wiki/Magdeburger_Hochzeit

Doporučujeme obrázek rozkliknout na Wikipedii – Brandschatzung_Magdeburg_Manasser_1632.png (3994x3316) (wikimedia.org), zvětšit a zomovat do největších detailů. Úkolem žáků je popsat, co vše dělájí obléhající vojáci a lidé v obleženém městě. Na obrázku jsou patrné detaily utíkajících obyvatel města, hořící budovy, výbuchy, lidé ve vzduchu, v rukou nesou děti, kříž, je vidět obranu na bastionu, nápisy; obléhateli je velké množství vojáků, spatřit lze děla, kule, nabíjení. Cílem je rozpoznat co nejvíce konkrétních situací.

ZDROJ 2:

Co přinesla válka vojákovi?

V letech 1625–1649 si psal voják Peter Hagendorf deník. Hagendorf bojoval v císařském vojsku a účastnil se mnoha bitev třicetileté války. V deníku popisoval své každodenní činnosti, přesuny vojsk a bitvy, rodinný život, nemoci, ubytování vojska na cestách i svá zranění. Po celou dobu své vojenské služby zůstal prostým landsknechtem. Na začátku roku 1631 si zapsal:

„Haben uns verlegt auf Dörfer und die Stadt blockiert, den ganze Winter stillgelegen auf Dörfern, bis zum Frühling im Jahr 1631. Da haben wir etliche Schanzen eingenommen im Wald vor Magdeburg. (...) Den 20. Mai haben wir mit Ernst angesetzt und gestürmt und auch erobert. Da bin ich mit stürmender Hand ohne allen Schaden in die Stadt gekommen. Aber in der Stadt, am Neustädter Tor, bin ich 2 mal durch den Leib geschossen worden, das ist meine Beute gewesen.

Nachher bin ich in das Lager geführt worden, verbunden, denn einmal bin ich durch den Bauch, vorne durchgeschossen worden, zum andern durch beide Achseln, so dass die Kugel ist in dem Hemd gelegen. Also hat mir der Feldscher die Hände auf den Rücken gebunden, damit er hat können den Meissel einbringen. So bin ich in meine Hütte gebracht worden, halbtot.“

překlad a didaktizace:

„Přestěhovali jsme se do vesnic a zablokovali město, celou zimu jsme leželi ve vesnicích, až do jara 1631. Tehdy jsme zabrali několik šancí v lese před Magdeburkem. (...) 20. května jsme zaútočili a dobyli město. Tu jsem se dostal bojovně bez jakékoli újmy do města. Ale ve městě, u Novoměstské brány, jsem byl dvakrát postřelen; to byla má kořist.

Poté mě odvedli do tábora a obvázáli, neboť jsem byl jednou střelen zepředu do břicha a podruhé do obou paží, takže kulka vězela v košili. Felčar mi tedy svázal obě ruce za zády, aby mohl zasunout dláto. Polomrtvého mě pak dali do mé chatrče.“

Zdroj: Jan Peters (ed.): *Peter Hagendorf – Tagebuch eines Söldners aus dem Dreißigjährigen Krieg*, Göttingen 2012, s. 104.

slovníček:

žoldněř – voják, který se do služby nechává najímat za plat – žold
landsknecht – pěší voják bojující s dlouhou bodnou zbraní (píkou)
šance – opevnění

Při práci na SŠ nebo v rámci ztížení lze využít cizojazyčné originály, současně jsou originály uvedeny pro představu učitele, jak moc proběhla didaktizace ve prospěch srozumitelnosti textu pro žáky (někdy jde v podstatě o převyprávění do češtiny).

ZDROJ 3:

Co přinesla válka lidem na panstvích?

Když se v kraji objevili vojáci, civilní obyvatelstvo je muselo ubytovat a živit. V roce 1645 bylo na severu Čech švédské vojsko a proti němu se chystala císařská armáda, rozložená v jižních Čechách. Nakonec se utkaly v bitvě u Jankova nedaleko Prahy v březnu 1645. Šlechtična Zuzana Černínová vlastnila v Čechách několik panství a na ubytování a vyživování vojáků se musela podílet. V lednu 1645 napsala v dopise svému synovi:

edice:

„My zdetky velikejch nepřiležitostí, můj přemilej Humprechte, zkoušíme, že to možná vypsati není, mý statky vlastní jsou již právě pěkně spraveny, 11 dní ležel celej regiment i s pakážemi na mejch gruntech, na Radeníně v zámku nejvyšší s paní a čeládkou, v Chustnici nejvyšší lejtnant a nejvyšší vachmistr, jen v samým dvoře 80 koní bylo, posud sám, co sou jakou škodu učinili! Z Mitrovic na 2 regimenty taky kontribujóvati musím (...). Bůh račiž nám sám pomáhati a chrániti! Já se tomu vždyckny těším, že jsi mi, mý dítě, psal, že bohdá bude pokoj, ale špatně se k tomu schyluje.“

didaktizace:

„My tady zakoušíme, můj přemilý Humprechte, veliké potíže, že to ani není možné popsat. Mé statky byly již pěkně opraveny a 11 dnů ted' na nich ležel celý pluk i se vším vybavením, a na zámku v Radeníně se ubytoval plukovník se svou manželkou a čeládkou, v Chustnici (dnes Choustník) podplukovník a plukovní strážmistr, jen ve dvoře bylo 80 koní, posud sám, jakou škodu tam asi způsobili! K tomu musím přispívat na vyživení dvou dalších regimentů (...). Bůh rač nám pomoci a rač nás ochránit! Utěšuji se tím, co jsi mi psal, že snad bude mír, ale zatím to tak nevypadá.“

Zdroj: Zdeněk Kalista (ed.), *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic, Praha 1941, s. 91.*

slovníček:

pluk – základní vojenská organizační jednotka, v této době zpravidla okolo 1000 mužů

ZDROJ 4:**Co přinesla válka lidem v hořícím městě?**

Český rytíř Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic zažil se svými dětmi a dalšími přáteli v březnu 1634 vypálení města Lichtenberg. Město obléhalo císařské vojsko a v průběhu obléhání je zapálilo. Zážitek si popsal do svých pamětí.

edice:

„Že pak nepřítel, jak k městu přijel, stodolu Křištofa Wagnera zapálil, od kterýž se jiné zapálily, a oheň až do města šel po větru, naše dcery pro Boha prosily, abychom vyšli a tu neuhořeli. Poněvadž jsme slyšeli, že lid křičel a prosil, aby hasili, ale žádného nebylo, než každý se schovával, kde mohl: tu když tak ty dívky plakaly a naříkaly, vylezl jsem z té díry, zas však tam sem nechal zahrabaných v prsti 11 dukátů, svých dvojích potřebných knížek, rukavic, čepice (...), odtad do zámku sme ušli. Však jak sme tam vešli, zámek taky hořel. Chtěli sme ven ze zámku do lesa, ale možné nebylo, neb nepřítel všudy okolo města jezdil. (...) mohli jsme skrze díru do lochů a sklepů pod zemí vlízt a tu díru sme po sobě kamením zahradili, aby oheň za námi tam padati nemohl, tak abychom se od dejmu nezdušili (...). Po odjedení těch paličů ty dvěře zazděné v dole v lochu nám ten zedník prolomil, kterými sme ven vyšli (...). Město Lichtenberg všecko shořelo, zámek i s kostelem. ... Mně shořely, co mi po kradení šatů ložních zůstalo, všecky, cinové nádoby též všecko, kotel, knihy, dvoje chodící šaty a jiné věci, též bílé šaty mé některé (...). V celém městě nezůstala než jedna na zámku klenutá světnička, jiné všecko v rum a popel obráceno.“

didaktizace:

„Když přijel nepřítel k městu, zapálil stodolu, od které se zapálily další, a oheň se šířil po větru do města. Slyšeli jsme, jak lidé křičí, aby se hasilo, ale nebyl nikdo, kdo by začal hasit, protože se všichni schovávali, kde mohli. Naše dcery pro Boha prosily, abychom odešli a neuhořeli. Když plakaly a naříkaly, vylezl jsem z té díry, ale za-

hrabal jsem tam do hlíny 11 dukátů, své dvě důležité knížky, rukavice a čepice. Utekli jsme do zámku, ale když jsme tam vešli, už taky hořel. Chtěli jsme ven ze zámku do lesa, ale to nebylo možné, protože nepřítel jezdil všude okolo města. Mohli jsme ale vlézt dírou do podzemních sklepů zámku. Tu díru jsme po sobě zahradili kamením, aby za námi nemohl padat oheň a abychom se neudusili kouřem. Po odjezdu těch žhářů jsme vyšli ven. Město Lichtenberg celé shořelo, zámek i s kostelem. Mně shořely všechny ložní šaty, které mi zůstaly po drancování vojáky. Cínové nádoby též všechno, kotel, knihy, dvoje denní šaty a jiné věci. V celém městě zůstala jen na zámku jedna klenutá místnůstka, jinak vše lehlo popelem.“

Zdroj: Ferdinand Menčík (ed.), Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdržic od roku 1624 do roku 1648, Praha 1897, s. 88–90.

Co přinesla lidem válka? ←

Poté, co žáci (individuálně, ve dvojicích, ve skupinách...) zpracují čtyři zdroje a sestaví tabulku, je důležité společně sdílení a možnost prezentovat své řešení. Ostatní mohou doplnit své zápisy, bude-li se jim něco z nápadů ostatních zamlouvat. Učitel může zapisovat do společné tabulky (teams, tabule). Je to příležitost k vyjasňování a diskusí jednotlivých řešení. Žáci zkoumají povahu zdroje (intenci pisatele), jeho výpověď o činech, prožívání a zkušenosti, nakonec se jejich pozornost zaměřuje na důkazy z textu.

zdroj	Proč podle vás vznikl tento pramen?	Jaké dopady měla válka na životy lidí, o nichž pramen pojednává?	Co při tom podle vás tito lidé prožívali?	Jaká byla podle vás jeho (jejich) zkušenost s válkou?	Na základě jakých důkazů ze zdroje si to myslíte?
1. vyobrazení obléhání města na letáku					
2. deník vojáka – Peter Hagendorf					
3. dopis šlechtičny – majitelky několika panství a zámků					
4. památník šlechtice, který přežil vypálení města vojáky					